

(Szovjetunió)

1982., 7—12. sz.

A folyóirat júliusi száma a sztálingrádi csata kezdetének 40. évfordulóján közli P. Balasov: „A 64. hadsereg a Sztálingrádért folyó védelmi harcban” c. cikket (1982. 7. sz., 32—38. o.) A sztálingrádi győzelem több front és sok hadsereg együttes, hősi harcának eredményeként született meg, amelyben jelentős szerepet játszott a 64. hadsereg.

1942. júliusának második felében a német „B” hadseregcsoport parancsnoksága úgy döntött, hogy Perelazovszkij és Oblivszkaja körzetéből induló, Kalacsra irányuló csapással bekeríti és megsemmisíti a 62. hadsereg csapatait, valamint a 64. hadsereg erőinek egy részét és elfoglalja Sztálingrádot. Hogy megakadályozzák az áttörést Sztálingrád irányába, a 64. hadsereg csapatainak a Sztálingrádi Front parancsnokának parancsa szerint július 19-re szilárd védelmet kellett kiépíteniük a Szurovikinótól Verhnye—Kumojarszkajáig terjedő 120 km-es arcvonalon. A hadsereg a következő egységekből állt: a 214., 29., 229., 112. lövészadosztály, a 66. és 154. tengerészgyalogos dandár, a 40. és 137. harcoksidandár, a 76. gárda-aknavető ezred, a Legfelsőbb Főparancsnokság tartalékát képező négy tüzér- és 2 páncceltörő tüzér ezred, a 28. és 40. pánccélvonal osztály, a zsitomiri, az ordzsonikidzsevszki 1. és 3. lövész, valamint a krasznodari aknavetőgéppuskás katonaiskolák növendékeinek négy ezrede.

A hadsereg törzse által kidolgozott védelmi terv szerint az alapvető erőket a jobbszárnyon összpontosították. A védelmet két lépcsőre építették, tartalékok biztosításával. Az első lépcsőbe tervezték a 229., 214. és 29. lövészadosztályt, a 154. tengerészgyalogos dandárt. Az első lépcső védelmi övezetének szélessége 22—30 km volt. Az első övezet peremvonalától 20—30 km-re készült a 30 km mély hadsereg védelmi övezet, amelyet a 112. lövészadosztálynak, mint második lépcsőnek kellett elfoglalnia. A tartalékot a 66. tengerészgyalogos dandár, a 137. harcoksidandár és három növendék ezred alkotta.

A hadsereg csapatai rendkívül nehéz körülmények között vonultak fel, az ellenség légierejének állandó támadásai közepette. Ezért a kijelölt helyet csak a 229. és 214. lövészadosztály érte el, de

ezek sem 19-ére, hanem csak 22-ére. Valamivel később érkezett a 154. tengerészgyalogos dandár. A 229. és 214. hadosztálynak kb. 2 napja volt a védelem kiépítésére, a többiek már harc közben foglalták el a védelmi vonalat. A támadás megkezdésekor az 51. hadtest csapásai alatt a védő erők kénytelenek voltak visszavonulni a fő védelmi övezetbe. A fő védelmi övezetért július 25-én kezdődött meg a harc. Az 51. hadtest és a 24. pánccelos hadtest főcsapása a 229. lövészadosztály ellen irányult. Itt a hitleristák előerőben 4—5-szörös, pánccelosokban, lövegekben 9—10-szeres túlerőben voltak. A fasiszta légiérő állandóan a levegőben volt és 60—70 gépből álló csoportokkal mért csapásokat a védelemre. Két napos súlyos harc után az ellenségnek sikerült áttörnie a 229. hadosztály védelmét és kijutni a Don átkelőhelyéhez Nyizsnye—Csirszkaja körzetében. A védők kénytelenek voltak visszavonulni a Csir folyó keleti partjára.

Szilárdan tartotta magát a 214. hadosztály. Naponta 8—10 rohamot vert vissza. Négy napig tartó súlyos harcok után a 214. hadosztály és a 154. tengerészgyalogos dandár a hadseregparancsnokság utasítására visszavonult a Don balpartjára.

A németek beekelődése azzal fenyegetett, hogy átkarolják a 62. hadsereg balszárnyát, és betörnek a 64. hadsereg háta. Nehéz helyzet alakult ki a 62. hadsereg jobb szelvényén, ahol a németek áttörték a Donhoz. Az áttörés likvidálására a szovjet csapatok ellencsapást hajtottak végre július 30-án, és sikerült a németeket visszavetni a Csir nyugati partjára.

A Sztálingrádi Front ellenállása egyre szilárdabbá vált. Meghiúsult a németeknek az a terve, hogy csak a 6. hadsereg erőivel elfoglalják a várost. A kaukázusi irányból kénytelenek voltak ide irányítani a 4. pánccelos hadsereget. Ez még jobban megnehezítette a 64. hadsereg helyzetét. Augusztus 2-án az 51. hadsereg visszavonult egységei és a 64. hadsereg tartalékai védelmet kezdtek kiépíteni a Don keleti partján. A szervezeti átépítés és erősítés nem tudta megakadályozni azt, hogy augusztus 6-án az ellenség pánccelos és motorizált alakulatai ismét áttörjenek, nyomukban pedig román és német lövészadosztályok nyomultak. El-

keseredett harcok folytak. A németek 150—200 pécélosból álló csoportokkal rohamozták, egyidejűleg 200—300 repülőgépből álló csapatok mérték csapásokat. A beékelődött ellenségre mérendő ellen-csapáshoz harccsoportot hoztak létre, amely három lövészadosztályból, két növendék ezredből, nehéztűzér osztályból és páncélvonatból állt. Az ellencsapás 9 km-es arcvonalán 3 km jutott egy hadosztályra, valamint kilométerenként 40 löveg és aknavető és 8 harckocsi. A sztálingrádi csata kezdete óta először itt, legalábbis ezen a keskeny arcvonalszakaszon sikerült túlsúlyt biztosítani, személyi állományban háromszorost, tűzértségben kétszerest, egyenlő harckocsi erők mellett.

Augusztus 9-én 40 perces tűzérégi előkészítés után kezdődött meg az ellencsapás. Kétnapos harcban szétzúzták három ezredet és megsemmisítették több mint 100 páncélost. A csapás olyan erős volt, hogy a németek ebben az irányban 10 napig nem tudták felújítani a támadást.

Augusztus végére az ellenségnek sikerült állandó jellegű átkelést létrehoznia a Donon, és rövid idő alatt megerősítette a csapásmérő csoportosítást. Augusztus 29-én tűzérégi és légi előkészítés után indított támadással áttörték a szovjet védelmet. A 64. és 62. hadsereg ismét veszélyes helyzetbe került, és kétszer hátra kellett őket vonni.

Szeptember közepére a harcok megközelítették a város nyugati határát. A város védelmével a 62. és 64. hadsereget bízták meg. Ekkorra a 64. hadsereg kötelékébe a következő egységek tartoztak: hét, a korábbi harcokban meggyengült lövészadosztály (126., 138., 157., 29., 204., 38. és 36. gárdahadosztály, a 66. és 154. tengerészgyalogos dandár, 2 növendék-ezred, a 118. megerősített körzet, a 13. harckocsihadtest és tizenegy tüzér és aknavető ezred. A hadsereg védelmi övezetének szélessége 25 km volt. A hadművelési felépítés egylépcsős volt.

A németek rohammal akarták bevenni a várost. Egyszerre két csapást szándékoztak mérni: az egyiket Kalacstól északra keletre a Mamajev kurgánra, a másikat Verhnye—Caricinszkij térségből a Központi Pályaudvar irányába. Ehhez három gyalogos és két páncélos, egy motorizált hadosztályt vontak össze, kb. 250 páncélossal. A hitleristák támadása szeptember 13-án reggel kezdődött erős tűzérégi és légi előkészítés után. Másnap reggel sikerült áttörniük a Volgához. Megkezdődtek az elhúzódoó véres harcok a Mamajev kurgán környékén. Október második felében a 62. hadsereg a Trak-

torgyár és a Barikád gyár körzetében vívott súlyos harcokat.

A szorongatott hadseregek helyzetén ellencsapásokkal igyekeztek könnyíteni. A hitlerista hadvezetés az erőket nem kímélve igyekezett elfoglalni a várost, 54. német és csatlós hadosztályt vontak be a véres harcokba, de a várost nem sikerült elfoglalni. A hadseregcsoport olyan súlyos veszteségeket szenvedett, hogy november közepén kénytelenek voltak beszüntetni a támadást és átmenni védelembe. A védő csapatok kivérezették a támadó hadsereget és lehetőséget biztosítottak a hadászati tartalékok összevonásához. Ebben nagy szerepet játszott a 64. hadsereg.

Az augusztusi szám is közöl a sztálingrádi csatával kapcsolatos cikkeket, de mégis inkább egy másik írást választunk, elsősorban kuriózum-jellege miatt, A. Puskin: „Az élő torpedók harci alkalmazása Japán részéről a második világháborúban” c. írását (1982. 8. sz., 65—68. o.).

1943-ban Japán elvesztette a fölényét mind a levegőben, mind a tengeren, már nehezen tudta védeni nemcsak a távoli hódításokat, hanem a belső területeket is. Kevés volt a tartályhajó és a szállító hajó. 1944 júliusára a tengeri erőviszony 3:1 volt az Egyesült Államok javára. 1944 végén a Csendes-óceánra megérkezett egy angol hajóhad, amelyben volt 2 sorhajó, 4 repülőgépanyahajó, 5 cirkáló, 11 torpedóromboló. A szövetségesek és a japánok részéről egyaránt bevetettek deszantokat, de mindkét részről elsősorban a haditengerészeti és a légierőket alkalmazták. A japán vezérkar, miután jelentős mennyiségű eszközt vesztett, olyan fegyvereket keresett, amelyek döntően megváltoztatnák az erőviszonyokat. Az olasz tapasztalatok alapján, akik 1940 és 1943 között irányított torpedókat alkalmaztak, úgy döntöttek, hogy öngyilkosok álta vezetett repülőket („kamikaze”) és torpedókat („kajten”) fognak bevetni.

Az első ilyen torpedó-típus tervet 1943 végén dolgozta ki 3 tiszt, de ezt elvetették. Ennek a tökéletesített másolata 14,75 m hosszú volt, a robbanófej 1360 kg robbanóanyagot tartalmazott, 40 mérföldet tudott megtenni 40 csomós sebességgel. A tervet 1944 februárjában jóváhagyták, elkezdték a gyártást és a vezetők kiképzését. A kiképzés arra irányult, hogy megfelelő mélységben és — periszkóppal — megfelelő irányban tudják tartani a torpedót. Az első 12 tisztet 1944. november 7-én bocsátották ki, akkora kidolgozták a lehorgonyzott hajók elleni harcászati módszereket is.

November 8-án indult el a J-36, J-37 és J-47 átalakított tengeralattjáró 4-4 „kajten”-nel a fedélzetén, hogy támadást intézzon az Uliti (J-36 és J-37) és Palan (J-47) szigetek körzetében állomásozó amerikai hajók ellen. A támadás nem bizonyult hatékonynak. A J-37-et már a megközelítés stádiumában elsüllyesztette egy torpedóromboló. November 20-án a J-36 és J-47 olyan légi feldeleitési adatokat kapott, hogy az Uliti-szigetekenél a szövetségesek több mint 100 hajója áll. A 8 előkészített torpedó közül azonban csak 5-öt tudtak kilőni, 3 nem működött. A torpedók első bevetésekor elsüllyesztettek egy amerikai tartályhajót, tele repülőbenzinnel. Ettől kezdve az egyik támadó csoportot a másik után hozták létre. Tökéletesítették a tengeralattjárókat is. A víz alatti kilövésekhez előbb két torpedóba lehetett átszállni a víz alatt, aztán négybe.

1945 januárjában is létrehoztak egy támadó csoportot, amelybe 6 tengeralattjáró tartozott: a J-36, J-47, J-48, J-53, J-56 és J-58. A támadás célpontjai az Admirális-, Guam-, Palan- és Uliti-szigetek körzetében horgonyzó hajók voltak. Összesen 15 torpedót lőttek ki, 9 használhatatlan volt, de a többiek sem okoztak kárt.

1945 februárjában a J-44, J-368 és J-370 tengeralattjárókból álló „Tibaja” csoport parancsot kapott, hogy támadja meg az Iwo-Jima szigetnél álló hajókat. Egyetlen hajót sem sikerült megrongálni, viszont a J-368 és a J-370 elpusztult.

1945 márciusában a J-44, J-47, J-56 és J-58 tengeralattjárókból álló „Amatake” csoportot, 6-6 torpedóval a fedélzetükön Okinawa térségébe irányították. A J-44-et és J-56-ot útközben elsüllyesztették, a J-47 megsérült és visszavert a támaszpontra. A J-58 egy hétig próbálkozott a hajók megközelítésével, de a repülőgépek nem engedték, hogy a felszínre jöjjön és feltöltse az akkumulátorokat. Végül egy torpedó sem tudott kilőni és parancsot kapott, hogy térjen vissza a támaszpontra.

A japán parancsnokság látta, hogy a szövetségesek nagyon megerősítették az álló hajók védelmét, ezért úgy döntöttek, hogy megváltoztatják az élő torpedók alkalmazásának módszerét és menet közben támadják a hajókat. Ehhez azonban tökéletesíteni kellett a torpedók szerkezetét. Növelni kellett a hatótávolságot és a motorok megbízhatóságát. A célzás nem okozott problémát, mert 40 csomó sebességnél a vezető használhatta a periszkópot és ha észrevették is, a 30 cso-

móval haladó hajó nem tudott elmene-külni.

1945 áprilisának végén a J-37 és J-47-ből álló „Tembu” csoport menet közben támadta meg az amerikai hajókat Uliti és Okinawa térségében. Állítólag elsüllyesztettek hat hajót, köztük egy cirkálót és egy torpedórombolót, az amerikai fél a háború után azonban tagadta, hogy a térségben ebben az időben egyetlen hajó is elsüllyedt volna.

1945 májusában—júniusában létrehozták a „Szimbu” (J-361 és J-367) és a „Todoraki” (J-36, J-165, J-363) csoportokat az Okinawa körzetében végrehajtandó támadásokhoz. Csak egy szállítóhajót sikerült elsüllyeszteniük, a „Canada Victory”-t, miközben elvesztették a J-36-ot és a J-165-öt.

A következő csoport, a „Temon Jumit” hat tengeralattjáróból állt: J-47, J-53, J-58, J-363, J-366, J-367. A J-47, J-363 és J-367 Okinawától 300-400 mérfölddel keletre tevékenykedett és csak a „Marathon” nevű csapatszállító hajót sikerült megrongálnia. A másik három hajó a Fülöp-szigetek térségében sikeresebben tevékenykedett. A J-53-ról kilőtt torpedónak sikerült elsüllyeszteni egy torpedórombolót, amely az élő torpedót kis tengeralattjárónak nézte és igyekezett legázolni.

Ettől függetlenül a japán flotta helyzete jelentősen romlott. A japán parancsnokság úgy határozott, hogy 100 élő torpedót azoknak a szigeteknek a körzetében helyez el, amelyek a Tokiói-öbölhöz vezető úton fekszenek, hogy támadják az amerikai hajókat, főként a repülőgép-anyahajókat.

Az utolsó hajó, amit a Japán tengerre irányítottak, a J-159 volt, fedélzetén mindössze két élő torpedóval. Mivel azonban megtörtént a kapituláció, ez is visszatért a támaszpontra.

A harcokban 88 torpedóvezető pusztult el, 15-en pedig gyakorlat közben vesztették életüket. Ezen kívül a szövetségesek elsüllyesztettek 8 szállító tengeralattjárót több mint 600 fő személyzettel. A torpedók nem érték el a kitűzött célt. A megbízhatóságuk technikailag nagyon alacsony fokú volt, több mint 50%-uk használhatatlannak bizonyult.

A szeptemberi szám tanulmányai közül *Sz. Alferov*: „A 4. gárdahadsereg támadása a budapesti hadműveletekben” c. (1982. 9. sz., 13-19. o.) írását emeljük ki. A hadsereg a harcbevétel előtt Ukrajna területéről települt át Romániába, aztán hatnapos menetet hajtott végre, átkelt a Dunán, az ellenség hadműveleti mélységében áttörte az előre megépített

védelmi vonalat és erős ellencsapásokat vert vissza.

A hadsereg első lövészezredei november 12-én vagoníroztak ki Temesvárotról, és onnan indultak gyalogmenetben Zombor térségébe. A hadsereg menet közben kapta a parancsot, hogy december 1-re vonuljon a Duna nyugati partján levő, az 57. hadsereg által elfoglalt hídfőbe, fejlessze ki a támadást, és december 10—11-re foglalja el a Velencei-tó—Székesfehérvár—Balaton vonalat.

A Dunán való átkelés a váratlanság biztosítása miatt éjjel történt, tüzérségi előkészítés nélkül. A tüzérség csak akkor nyitott tüzet, amikor az ellenség észrevette az alegységeket a saját partja előtt. December 1-én a támadás kifejlesztésére az első lépcső hadosztályaitól gyorsan mozgó csapatokat küldtek ki gépkocsikon lövészzászlóalj, tüzérosztály, műszaki század, felderítő szakasz összetételben. Ezek a csapatok megkerülték az ellenséges támaszpontokat, vagy leblokkolták őket, bekerültek az ellenség hátába, érzékeny csapásokat mértek rá és segítették a főerők támadását. December 20-ra súlyos harcok után érték el a Velence—Balaton vonalat, ahol az a kísérlet, hogy menetből törjék át a megerősített „Margit” vonalat, nem sikerült. Az egység védelemben ment át. A támadás lassú ütemét az magyarázza, hogy az átkelés után a csapatok részenként kapcsolódtak be a harcba, nem mindig volt biztosítva a lösz, az ellenség pedig elkeseredett ellenállást tanúsított, harcolt minden magaslattért, lakott helységért, házért, állandóan ellentámadásokat szervezett. Különösen jól kiépített volt a védelem első 5—8 kilométere. A 3. Ukrán Front parancsnoka a Főhadiszállással egyetértésben december 12-én adta ki a parancsot a 4. hadseregnek, hogy törje át az ellenség védelmét és legkésőbb a támadás második napján foglalja el Pátka, Székesfehérvár, Polgárdi vonalat, a hatodik nap végére pedig haladjon előre 68 km-t a hadművelet végcéljáig, vágja el az ellenség budapesti csoportosításának visszavonulási útját. Jobbra a 46. hadsereg, balra az 57. hadsereg támadott. A főcsapás iránya Székesfehérvár volt. Az előkészítés folyamán éleslövészettel összekapcsolt gyakorlatokat és törzszvezetési gyakorlatokat tartottak, jelentős erőátcsoportosítást hajtottak végre, harckocsi- és löveg-maketteket állítottak fel. Polgárdi táján félrevezető támadásokat indítottak. Az ellenség nem tudta felderíteni sem a főcsapás irányát, sem a támadás időpontját.

Különös gonddal szervezték meg a támadás tüzérségi támogatását.

December 20-án 10 óra 15 perckor, 60 perces tüzérségi előkészítés után, amely 7500 tonna lövedéket zúdított az ellenségre, a hadsereg egységei támadásba mentek át és betörték az ellenség védelmébe. Az ellenállás azonban egyre növekedett. Az ellenség a második lépcső és a tartalék erőivel ellentámadásokat hajtott végre. A nap második felében az ellenség a hadműveleti tartalékból előrehozta a 3. páncélos hadosztályt, amely ellencsapást mért a 20. és 31. hadtest érintkezési pontjára. Ezt elhárítva, a nap végére sikerült beékelődni az ellenség védelmébe egy 15 km széles arcvonalon, 9 km mélységben. Éjjel a csapatok egyes irányokban előrenyomultak még 9 kilométert, és 21-én pedig 11 órakor, 15 perces tűzcsapás után felújították a támadást és 22-én elérték Székesfehérvárt.

A város elfoglalásában a 20. hadtest frontális, a 31. keletről, a 135. pedig nyugatról mért csapással vett részt. A csapatoknál sikeresen tevékenykedtek a rohamcsoportok, amelyek rendszerint 10—25 lövészből, 3—5 műszakiból álltak, időnként ehhez jött még 2—3 45 mm-es löveg, 2—3 aknavető, néhány golyószóró és géppuska.

Székesfehérvár elfoglalásával és a 7. gépesített hadtest harcbavetésével a hadsereg egységei kifejlesztették a támadást a hadműveleti mélységben. December 26-án 19 órára a 18. harckocsihadtest nyomában a 4. gárda-lövészhadosztály is elérte a Dunát Esztergom térségében, 28-ára pedig ideértek a hadsereg többi egységei is.

December 20. és 28. között a hadsereg alakulatai elfoglaltak 151 lakott helységet, megsemmisítettek 17 600 és foglyul ejtettek 5792 ellenséges katonát. Az ellenség 295 páncélost, 192 löveget, 80 páncélozott szállító járművet, 12 repülőgépet és 362 géppuskát veszített.

December 31-én a 4. gárdahadsereg védelemben ment át az elért arcvonalon, ahol 1945. január 2-től 26-ig az ellenség nagyerejű ellentámadásait verte vissza, amelyeknek az volt a céljuk, hogy szétzúzzák a Duna jobbpartján levő szovjet erőket és megnyissák Budapest blokádját.

Az októberi számnak a sztálingrádi csatával foglalkozó cikkei közül V. Anoskin—N. Naumov: „A védelmi arcvonal stabilizálása a déli hadászati irányban 1942 nyarán” c. tanulmányát (1982. 9. sz., 18—24 o.) emeljük ki. A németek betörése 1942 nyarán a Don-kanyarba, majd Észak-Kaukázusba az eredményezte, hogy megszűnt a hadászati védelem déli szárnyának stabilitása. Védetlen vagy

gyengén védett szakaszok alakultak ki. Szükségessé vált a tartalékok ide irányítása, védelmi csoportok kialakítása, a védelem olyan stabilizálása, amely képes volt megakadályozni az új áttörést.

A stabilizálás nehézsége abban rejlett, hogy a főhadiszállás alapvető tartalékai a Don középső folyásától északra voltak összevonva. Miután a német előrenyomulás elvágta a délre vezető vasútvonalakat, még nehezebb lett az erők átirányítása az ország belsejéből a Kaukázusba. Két út maradt: a Volgán és a Káspi-tengeren, vagy Közép-Ázsián keresztül.

A főhadiszállás időben megállapította, hogy az ellenség a támadást két fontos irányban, a sztálingrádi és a kaukázusi irányban akarja továbbfejleszteni azzal a céllal, hogy elvágja az ország déli részét, a Kaukázust, az olajforrásokat. A stabilizálást először a Don-kanyarban akarták megvalósítani. Ehhez július 12-én a főhadiszállás két védelmi vonalat határozott meg. Az első Veszenszkaja—Mille-rovó—Rosztov vonalon húzódtott, a második Voronyezstől a Don vonalán haladt. A Don-kanyarban mély hadászati védelmet létrehozni azonban nem sikerült. A csapatok nem tudták elfoglalni az első védelmi vonalat. Védelmi szempontból legveszélyesebb volt a Don alsó folyása. A Déli Front védelmi övezete 150 km széles volt, de a visszavonulásnál a hadseregei súlyos veszteségeket szenvedtek. A keretébe tartozó 37., 12. és 18. hadseregben összesen 54 ezer ember maradt. Különösen meggyengült a 9. hadsereg, amelyben volt összesen 1113 ember, 1 golyószóró, 9 löveg és 32 aknavető. Erősítést ide irányítani nem sikerült, s így a németek áttörték a Don alsó folyásánál és a Kaukázus felé törtek előre.

A főhadiszállás számolva azzal, hogy a hitleristák áttörnek a Kaukázushoz, már 1941 őszén parancsot adott védelem előkészítésére. A Kaukázusontúli frontnak 1942. július 30-ra védelmet kellett elfoglalnia a Tyerek folyó mentén és a Nagy Kaukázusi Gerincen. A védelmi vonalak műszaki felszerelését azonban nem fejezték be. A hadászati védelem déli részének hossza már elérte a 2400 km-t, vagyis 1600 km-rel hosszabb volt mint a hadjárat elején. Ennek következtében július—augusztus folyamán sok olyan részleg volt, ahol nem voltak csapatok. Az 1942-es nyári hadjáratra tervezett 120 lövészadosztályból, 30 harcokcsi- és gépesített hadtestből fegyverhiány miatt csak 5 hadsereget sikerült felállítani. Ezek képezték az alapot a Voronyezsi és Sztálingrádi Front új védelmi csoportjának létrehozásához, amelyek a Brjanszki Fronttal együtt védték a Don felső és

középső szakaszát. A Don alsó folyásának védelmére csak az 51. hadsereget és a Déli Front csapatainak egy részét tudták kijelölni. Folyamatosan érkeztek erősítések. Július 23-tól október 1-ig a sztálingrádi irányba összpontosítottak 55 lövészadosztályt, 9 lövészdandárt, 7 harcokcsi-hadtestet és 30 dandárt. Erőteljesen folyt a légi erők feltöltése.

Bonyolult volt a Kaukázust védő hadseregcsoport létrehozása. Július 28-án a Főhadiszállás összevonta a Déli és az Észak-Kaukázusi Frontot az utóbbi neve alatt. Mivel a védelmi arcvonala elérte az 1500 km-t, két hadművelati csoportra osztották. Szeptember 1-től a Kaukázus védelmét átruházták a Kaukázusontúli Frontra.

Jelentős erőfeszítések történtek a csapatok erkölcsi-lélektani állapotának meg erősítése terén. A téli sikerek után, az 1942 tavaszi krími hadművelet, valamint a Harkov és Leningrád alatti hadművelet sikertelensége következtében ismét felerősödött a csapatoknál a páncélosoktól és a repülőktől való félelem. Ennek leküzdése szintén igen fontos volt a stabilizálás szempontjából.

A védelmi arcvonal először júliusban érte el a kellő szilárdságot Livni és a kis Don-kanyar között. Ezt több tényező eredményezte: a Főhadiszállás a saját tartalékából nagy erőket irányított ide; a Nyugati Front bal szárnyának csapataival végrehajtott részleges támadó hadművelet; a Brjanszki Front ellencsapásai; a Voronyezsi Front támadása. Ezek nemcsak lekötötték a 2. német és a 2. magyar hadsereg erőit, hanem arra is kényszerítették a „B” hadseregcsoport parancsnokságát, hogy a bal szárny biztosítására ide vonják a 6. hadsereg erőinek egy részét.

Július közepén, amikor az ellenség elérte a 62. és 64. hadsereg védelmi vonalait, a Nyugati és Kalinyini, az Északnyugati, valamint a Leningrádi és Volhovi Front támadásokat hajtott végre. Ezek nemcsak lekötötték az ellenség szembenálló erőit, hanem jelentős tartalékokat is vettek el.

A Sztálingrád elleni támadás július 23-án kezdődött. Két nap alatt áttörték a védelmet a Dontól nyugatra. Mikor a 62. hadsereget bekerítés fenyegette, az éppencsak hogy létrehozott 1. és 4. harcokcsihadseregek, valamint a 64. hadsereg erői ellencsapásokat hajtottak végre. Bár ezek nem voltak nagyon jelentősek, maga az aktivitás meggyőzte a „B” hadseregcsoport parancsnokságát arról, hogy a Don felső és középső folyásánál végbe menő stabilizálódás körülményei közepeztette csak a 6. hadsereggel nem tudja elfoglalni Sztálingrádot és Asztrahánt.

Ezért július 31-én Sztálingrád ellen irányították a 4. páncélos hadsereget is.

Augusztus 23-án az ellenség a sikerben meggyőződve indította meg a támadást a város ellen. A védők számára ez a nap volt a legsúlyosabb. A 14. páncélos hadtest a várostól északra áttört a Volgához. Bár az ellenség nagy veszteségeket szenvedett, még rövid idő alatt meg tudták erősíteni a „B” hadseregcsoportot. Erőit 69 hadosztályra emelték. Sztálingrádtól északra a szovjet csapatok ellencsapásokat mértek, szeptember közepén pedig a Voronyezi Front kezdett ellentámadást az erők lekötése céljából.

A Nagy Kaukázusi Gerinc vonalán is aktív pozícióharc folyt, határozott ellencsapásokkal összekapcsolva.

Ordzsonikidze térségében az 1. páncélos hadsereg kétszer is támadásba ment át, de ellencsapásokkal megállították, nagy veszteségeket szenvedett, és szeptember végére támadási lehetőségei kimerültek. A 49. hegyivadász hadtestnek sikerült elfoglalnia néhány hágót, de a veszélyes helyekre irányított tartalékok lezárták az útvonalat és lehetetlenné tették a további előrenyomulást.

Bár a támadást megállították, az ellenség nem mondott le a kitűzött célról. Szeptember 13-án elkezdődtek a harcok közvetlenül a városért. 13 hadosztály, köztük 3 páncélos és egy gépesített (összesen 170 ezer ember, 1700 löveg és aknavető, kb. 500 páncélos) rohamozta meg a várost és a közeli helységeket. A városban védelmi pontokat alakítottak ki, ellencsapásokat hajtottak végre. Végeredményben az arcvonal stabilizálása teremtette meg a lehetőséget az ellentámadáshoz.

A folyóirat novemberi számának minden cikke (a vezércikket kivéve) a sztálingrádi csata rész kérdéseit, vagy a haderonemek tevékenységét tárgyalja. Közülük *K. Abramov*: „Az ellátás néhány sajátossága” c. tanulmányát (1982. 11. sz., 62—69. o.) említjük meg. A csapatok ellátását a sztálingrádi csatában rendkívül nehéz körülmények között kellett megszervezni. Az, hogy a sztálingrádi csata hosszú ideig tartott és rendkívül heves harcok folytak, hogy rendkívül nagy hadseregcsoport volt összevonva, már eleve meghatározta, hogy igen nagymennyiségű lőszerre, üzemanyagra, élelmiszerre, takarmányra és más anyagra volt szükség. A frontok pl. csak a védelmi harcokban 7 millió lövedéket és aknát használtak el, az ellentámadás idején pedig (1942 novemberétől december 31-ig) átlagosan napi 2000 tonna lőszer és kb. 1000 tonna üzemanyag volt a szükséglet.

A vasutak és autótutak gyengén fejlettek voltak, a frontoknak kevés gépkocsijuk volt, az ellenséges légi erők állandóan tömeges támadásokat hajtottak végre az utak, vasutak, volgai és doni hidak, átkelőhelyek ellen. A lehetőség szerint igyekeztek megszervezni a vízi szállítást. Igen nagy segítséget jelentett a helyi szállítóeszközök és munkaerő tartalékok felhasználása. A kolhozok és szovhozok nagymennyiségű élelmiszert és takarmányt adtak át a hadseregnek, javították a technikát, kölcsönöztek gépkocsikat és fogatokat, javították a vasutakat és utakat. Az ellentámadás kezdetére a sztálingrádi terület dolgozói átadták a frontoknak 23,6 millió pud kenyert, 58 ezer tonna húst, 60 ezer tonna tejet, több mint 50 ezer tonna krumplit és zöldséget, 30 millió tojást. Csupán a sztálingrádi hajógyárban és öt szovhozban, gépállomáson kijavítottak több mint 600 harckocsit és páncélautót, több mint 1600 gépkocsit, jelentős mennyiségű fegyvert és más technikát.

Először itt sikerült megvalósítani a komplex szállítást vasútin, vízi úton, gépkocsin, fogatolt járműveken és légi úton. Az alapvető szállítás a vasútra jutott, ami hatalmas szervező munkát jelentett, mivel a vasutak áteresztő képessége alacsony volt. Az ellentámadás megindulása után a vasútépítő alakulatok azonnal megkezdték a helyreállítást. A Sztálingrádi Front övezetében 12 nap alatt helyreállították a nagyon fontos Szarepta—Kotelynyikovo 144 km-es útszakaszt. A vasutak jó kihasználása döntő szerepet játszott a frontok ellátásában. 1942. július 12-től 1943. január 1-ig a sztálingrádi csatában harcoló frontoknak több mint 200 ezer vagon hadi ellátmányt szállítottak.

Jelentős és bonyolult feladatokat oldott meg a vízi szállítás. A Káspi-tengeren és a Volgán érkezett az ellátmány jelentős része. Szaratovtól Kamisinig nagy szállítóhajók közlekedtek, itt az anyagot átrakták kis hajókra, amelyek egyenest a hadsereghez szállították. A csata idején a folyami hajók 3 millió 800 ezer tonna olajterméket szállítottak a rendeltetési helyre. Nagy szerepet játszott a folyami szállítás az anyagoknak a Volgán való átszállításában. Szaratovtól Asztrahánig 50 átkelőhely működött, amelyeken 134 komp tevékenykedett. A Volgai Flottilla és az Alsó-Volgai Hajózási Vállalat hajói csupán a védelmi időszakban több mint 250 ezer tonna anyagot szállítottak át.

Az ellentámadás előkészítése idején a vasútállomásokról és folyami kirakóhelyekről 27 ezer gépkocsi hordta az anya-

Ez azonban nem sikerült, az áttörést kiszélesítették 60 km-re és 40 km-t nyomultak előre. A Délnyugati Front 3. gárdahadserege, amely a német—román „Hollid” csoportra mért csapást, december 18-án estére 20 km-t nyomult előre, kijutott a 8. olasz hadsereg szárnyába és hátába. Az ellenség a támadás egész övezetében beszüntette a szervezett ellenállást, megkezdődött az üldözés. A vezetés javítása céljából 19-én a 6. hadsereget átadták a Délnyugati Frontnak, amelynek Vatutyin tábornok volt a parancsnoka. A tábornok megparancsolta, hogy fokozzák az ütemet. A harcokcsihadtestek azt kapták feladatuk, hogy ne bonyolódjanak harcba az egyes támpontokért, törjenek be az ellenség főerőinek hátába, küldjenek ki gyorscsoportokat a visszavonulási utak átvágására. December 24-ig a harcokcsihadtestek harcolva 240 km-t nyomultak előre, ezen a napon a 25. harcokcsihadtest elfoglalta Urupint, a 24. pedig Tacinszkaját. Ezzel a 24. hadtest elvágta azt az egyetlen Lihaja—Sztálingrád vasútvonalat, amelyen eddig az utánpótlást szállították. Tacinszkaja elfoglalása a mélyen az ellenség hátában végrehajtott támadás iskolapéldája volt. Nagy élelmiszer-lőszer- és más raktárak jutottak a szovjet csapatok kezére, a repülőtéren és az állomáson több mint 300 repülőgépet zsákmányoltak vagy semmisítették meg.

A német „Don” hadseregcsoport parancsnokságának azonban sikerült tartalékokat összevonnia, amelyekkel a 24. hadtestet elválták a front főerőitől. A hadtest bekerítve 5 napig tartotta Tacinszkaját, majd miután a fronttól parancsot kapott, kivágta magát és csatlakozott a főerőkhöz.

A 8. olasz hadseregnek a gyors menekülés közben szétszóródott maradványai délnyugati és déli irányban özönlöttek visszafelé. Szétzúzásuk befejezésében fontos szerepet játszottak a lövész magasabbegységekből kialakított gyorscsapatok. Ezek az utak mentén nyomultak előre, váratlan támadásokat hajtottak végre a visszavonuló csapatokkal szemben, átvágták az utakat, míg a maga-

sabbegységek alapvető erői befejezték a bekerítést és az ellenállás megtörését.

A 8. olasz hadsereg és a „Don” hadseregcsoport bal szárnyának szétzúzása arra kényszerítette a német parancsnokságot, hogy a Délnyugati Front támadásának feltartóztatásához az arcvonal más részeiről és Európából vonjon ide erőket. December 18. és 29. között a következő erőket irányították ide: a 11. páncélos hadosztályt a Tormoszintól északra eső területről, a 6. páncélos hadosztályt a 4. hadseregből, a 19. páncélos hadosztályt a 9. hadseregből, a 387. gyalogos hadosztályt a 2. magyar hadseregből, a 8. tábori repülőhadosztályt Lengyelországból, a 3. hegyivadász hadosztályt az OKH tartalékából, a 304. gyalogos hadosztályt a „B” hadseregcsoport tartalékából és a 7. páncélos hadosztályt Franciaországból. Ennek következtében december 30-ra sikerült stabilizálni az arcvonalat a Novaja-Kalitva—Markova—Csertkovo—Volosino—Millerovo—Iljinka—Csernisevskij vonalon.

A szovjet hadsereg hadművelete a Don középső folyásánál sikeresen fejeződött be. A hadművelet folyamán 340 km széles arcvonalon törték át az ellenség védelmét, és előrenyomultak 150—200 km-t, szétzúzták a 8. olasz hadsereg, a „Hollid” hadműveleti csoport és a 3. román hadsereg alapvető erőit. Megsemmisítettek 5 olasz hadosztályt és 3 dandárt, szétzúztak 5 román és egy német hadosztályt, vereséget mértek 4 német gyalogos- és 2 páncélos hadosztályra.

Az olasz vezérkar adatai szerint az olasz hadsereg 1942. december 1. és 1943. január 31. között a szovjet—német fronton 84 830 embert veszített halottakban, eltűntekben és foglyokban, megsebesült vagy fagyást szenvedett 29 690 ember. Az olasz hadsereg elvesztette csaknem egész fegyverzetét. A 8. olasz hadsereg szétverésének nagy katonai-politikai következményei voltak. Ez lett az egyik olyan tényező, amely meggyorsította a fasiszta Olaszország kilépését a háborúból.

Lengyel István